

DESCARTES: PRE, PROTI, ALEBO O ŇOM?

V dňoch 28.- 29.marca 1996 sa na pôde FF UPJŠ v Prešove pri príležitosti 400. výročia narodenia jedného zo zakladateľov novovekej racionalistickej filozofie konala filozofická konferencia s medzinárodnou účasťou *Descartes a súčasnosť*.

V úvodnom referáte *Descartes na rozhraní vekov* sa V. Leško zamýšľal nad aktuálnosťou filozofického odkazu Descartovej filozofie pre generácie súčasnosti. Vo svojom príspevku upozornil na niektoré zjednocujúce tendencie, ktoré vedú k historickému karirovaniu myšlienkového dedičstva Descarta; zdrojom uvedených tendencií je jednak prehliadanie metodického charakteru descartovského dualizmu, ale najmä interpretácia Descartovej tézy, podľa ktorej sa „stávame akoby pánmi a vlastníkami prírody“ v zmysle tézy o „panskom pomere k prírode“, o tom, ako sa ľudia stávajú neobmedzenými vlastníkmi prírody a spolu s novovekým racionalizmom a vedou vytvárajú podmienky pre jej *nerozumné* využívanie a pustošenie.

Široko koncipovaný príspevok J. Cígera *Enigmatický Descartes* priblížil Descartove životné osudy, význam jeho filozofického a vedeckého diela, ktoré sa usilovalo prispieť k „všeobecnému dobru všetkých ľudí“. Descartovu ontológiu radí J. Cíger k „ontológii celostnej štruktúry“ a jeho dualizmus nazýva „gradačným“, – existuje v ňom gradácia a medzi-kontinuita ducha a tela. Vo svojom vystúpení upozornil na existenciu viacerých podôb descartovského Cogita, či už epistemického, koncepcného, alebo „dubitatívneho“ Cogita, ktoré treba podľa J. Cígera odlišiť od iných introspektívnych foriem a foriem zmyslovosti. Descartovské chápanie *res* ako „celostno štruktúrnej substancie“ a sebauvedomenie *res cogitans* vedie napokon v interpretácii J. Cígera nielen k poznaniu seba samého, ale i k uznaniu vlastných obmedzení a hraníc subjektu poznania.

Historicko-filozofický ráz mal i referát M. Sobotku *Descartes a metafyzika*, venovaný analýze a komparácii aristotelovskej a descartovskej metafyziky a koncepcie vnímania. Descartova „Zástupná realita vonkajších vecí v ideách“ sa stala podľa M. Sobotku počiatkom antimetafyzickej tradície nového poňatia poznávania, v ktorom dominovala významná úloha poznávajúceho subjektu, status racionálnej konštrukcie v poznaní a nový obraz vedomia a vedomej reflexie.

Peripetiami recepcie Descartovej filozofie na našich univerzitách sa vo svojom príspevku *Descartes v dejinách slovenskej filozofie* zaoberal T. Münz. Vo svojom referáte poukázal na historicko-filozofické súvislosti prijímania Descartových názorov našimi fi-

lozofmi; priblížil duchovnú atmosféru a postavenie filozofie a vedy na našich univerzitách (prešovskej, trnavskej), ako aj rozlišovanie, a teda i recepciu odkazu Descarta raz ako filozofa, inokedy ako vedca.

Referát J. Siváka *Karteziánske Cogito vo svetle fenomenológie vnímania Merleau-Pontyho* bol venovaný kritike descartovského východiska poznania na pozadí Merleau-Pontyho koncepcie bytia k svetu. Toto východisko sa stáva existenciálnym základom, ktoré predchádza Descartove „mĺkve Cogito“ a vyvstáva z kritiky falošného radikalizmu reflexívnej filozofie.

Vo veľmi zaujímavom príspevku S. Hubíka *Postmoderna a Descartes* odznela myšlienka o tom, že postmoderna nie je kritikou moderny, ale skôr v nej dochádza k posunu či zmene tematiky skúmania. Vo svojom referáte poukázal S. Hubík na to, že Lyotardova sémantická teória na pozadí reflexií Umberta Eca označuje Descartov prístup ako „denotatívnu sémantiku“, v ktorej sa ego stáva referentom a interpretátorom zároveň – na rozdiel od „konatívnej sémantiky“ vychádzajúcej z principiálnej závislosti subjektu. Moment polemickosti descartovskej filozofie s aristotelovsko-scholastickou tradíciou umožňujúce však podľa S. Hubíka chápať celkom netradične aj prístup samotného Descarta ako *postmoderný*.

V podobnom duchu sa niesol i príspevok M. Marcelliho *Argumentácia v Descartových Meditáciách*, v ktorom uvažoval nad vzťahom textu *Meditácií* k ich autorom či autorovi. V centre pozornosti referátu stál problém implicitného, t.j. toho, čo nie je v texte *Meditácií* priamo vyslovené: premisa, konzekvencia, mereologické podmienky a opora (backing). V netradičnom postoji M. Marcelliho k autorovi *Meditácií* zaznela myšlienka o existencii plurality autorských pozícií, o menlivosti autorských pozícií v samotnom texte práce, ktorá vyústila do postulovania *kolektívneho* autora *Meditácií*.

Peirce a Descartes – to bola téma príspevku F. Míhinu, ktorý nám priblížil Ch. S. Peirca ako kritika descartovskej metafyziky rozumu. Peirce vyčíta Descartovi zveličenie istoty premís, nerozvinutosť kritického zdôvodnenia premís – Cogita a kladie otázku nad pozitívnou hodnotou pochybnosti v Descartovej metafyzike prihlásením sa k novej *pragmatickej* metafyzike.

Popri historicko-filozoficky ladených príspevkoch *Kant, Descartes a problém rozumu* (L. Belás) a *Descartes v reflexiách Hegela* (R. Dupkala), „*Recepcia*“ Descarta v *súčasnej filozofii mysle* (S. Kocianová) odzneli na konferencii referáty *Descartes a logika* (F. Siska) venovaný analýze vzťahu Descartovej metafyziky a metódy (kalkulu) a podnetný príspevok *Descartes a estetika* (J. Sošková), vykresľujúci obraz nedogmatického „estetického Descarta“, prínos jeho myšlienok pre chápanie statusu estetickéj a umeleckej reality, povahy estetickéj a umeleckej tvorby.

Prednesené referáty, ako aj nasledujúce diskusie potvrdili nielen potrebu vyrovnávať sa s filozofickým odkazom R. Descarta, potrebu rozvíjať to, čo je v jeho metafyzike stále „živé“, ale aj naliehavosť descartovského pochybovania v súčasnej filozofii i vede, odmietania nepreskúmaných predsudkov, čo sa však vzťahuje aj na naše interpretácie a kreácie rozmanitých *obrazov* samotného R. Descarta.

K úspešnému priebehu konferencie nesporne prispela veľmi dobrá organizácia a zostáva sa len tešiť na pripravovaný zborník z prednesených referátov.

Silvia Kocianová

PhDr. Silvia Kocianová
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

LISTRY Z PODZEMIA

RAISA KOPSOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

Pod týmto metaforickým (zrejme Dostojevského *Zápisami z podzemia* inšpirovaným) názvom sa dňa 19. apríla 1996 konal v Bratislave celodenný seminár venovaný „kresťanskej samizdatovej publicistike na Slovensku v rokoch 1945-1989“. Tak znela téma seminára, ktorého poslaním bolo prezentovať a dokumentovať úlohu a pôsobenie tejto publicistiky v období „veľkého štyridsaťročného pôstu cirkvi na Slovensku“ (Š. Šmálik), priniesť svedectvo jej priamych aktérov a poukázať pritom na jej stále aktuálny odkaz. Sprievodným podujatím seminára bola malá, ale invenčne koncipovaná výstava dokumentov kresťanských periodických i neperiodických samizdatov. Prezentovalo sa tu 22 periodík, 300 titulov samizdatových kníh, 50 memoárových publikácií, ale aj výtvarné a auditívne diela. Organizátorom oboch akcií bolo Združenie kresťanských pracovníkov kultúry v spolupráci s Ústredím slovenskej kresťanskej inteligencie a s ďalšími združeniami s podporou Nadácie Hansa Seidela.

Medzi účastníkmi podujatia bol „výkvet kresťanskej samizdatovej literatúry“, čo zdôraznil vo svojom úvodnom príhovore František Mikloško. Takmer tri desiatky príspevkov, ktoré odzneli v rámci seminára, prezentovali teoretické reflexie fenoménu kresťanského samizdatu (R. Lesňák, J. Šimulčík, R. Lenz, J. Letz, A. Semeš, E. Dobiáš a i.), osobné svedectvá (V. Ďurikovič, A. Srholec, M. Lauko, P. Murdza, I. Polanský, V. Jukl a i.) aj spomienkové portréty.

Je symptomatické, že o historicko-sociologický výskum kresťanského samizdatu prejavujú záujem príslušníci mladšej generácie, ktorí nie sú zahľadení do minulosti tak ako jej svedkovia a aktéri. Ich prvoradou snahou je zachrániť pred zabudnutím štyridsaťročnú skúsenosť duchovného i mravného odporu voči vtedajšej totalite na Slovensku, ako sa zachovala na stránkach početných nelegálne vydávaných a rozširovaných časopisov a publikácií, predovšetkým kresťansky orientovaných. Dokumentovali to najmä príspev-